

Marlies Allewijn

ZE WAS 16

Een oorlogsverhaal over vooroordelen,
jezelf durven zijn en keuzes maken

PEPPER
BOOKS

Nur 337/W101901

Bisac FIC014050

© Pepper Books

© MMXVI Tekst: Marlies Allewijn

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer

Opmaak binnenwerk: Studio L.E.O.

© Auteursfoto omslag: Romy van Leeuwen

Alle rechten voorbehouden, inclusief het recht van reproductie
in zijn geheel of in gedeelten, in welke vorm dan ook.

pepperbooks.nl

Tell me everything that happened

Tell me everything you saw

They had lights inside their eyes

They had lights inside their eyes

Dead Hearts - Stars

Voorwoord

‘Kom vanavond met verhalen / hoe de oorlog is verdwenen’, zijn twee regels uit het gedicht ‘Vrede’ van Leo Vroman. Ik heb het grote voorrecht gehad dat mijn grootouders en mijn ouders graag en vaak met verhalen kwamen en vertelden over hun jeugd, hun kwajongensstreken en zeker ook over de periode van de bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hun verhalen hebben me gevormd. Nu ik zelf grootmoeder ben en zij niet meer leven, probeer ik hun verhalen over de oorlog over te dragen aan mijn kleinkinderen. Ik vind het belangrijk dat zij weten hoe het was om in angst te leven. Hoe het voelde om honger te hebben. Hoe geschokt ze waren als kennissen lid bleken te zijn van de NSB en heulden met de Duitse bezetter. Maar oma leerde me ook dat je iemand die na de oorlog voor dat lidmaatschap was gestraft, niet voor eeuwig moest uitsluiten, maar juist weer moest opnemen in de kring.

Er zijn steeds minder ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog en daarom is het belangrijk dat hun verhalen worden vastgelegd en zo ook weer gedeeld kunnen worden met volgende generaties. In 2019 vindt de nationale start van de viering van 75 jaar vrijheid plaats in Terneuzen, waarmee het belang van de Slag om de Schelde voor de bevrijding van Nederland en West-Europa wordt benadrukt.

Marlies Allewijn heeft in haar boek *Ze was 16* de onbekende, maar zeer belangrijke geschiedenis van de Slag om de Schelde vervlochten met het verhaal van haar grootmoeder, opoe Janna van Velzen, en de Zeeuwse verzetsman Jaap Rus.

Ik las het boek in één adem uit. Het gaat over echte mensen met emoties

die je kunt navoelen. Het is een spannende detective, maar ook een liefdesroman met verschillende lagen. Het verhaal laat zien dat de oorlog lange schaduwen vooruitwerpt. Familieverhoudingen en gemeenschappen kunnen vele jaren later nog verstoord zijn door verkeerde keuzes die veel verdriet en schade hebben aangericht.

Ze was 16 beschrijft ook het leven van jonge meiden en jongens van nu. De berichten binnen de appgroep geven een kleurrijk beeld. Ik herkende de dwang van de smartphone en begrijp die nu beter. Ik zou het mooi vinden als grootouders en kleinkinderen het boek samen lezen en dan gaan praten over toen en nu, over hoe moeilijk kiezen is, maar ook over de liefde, die je de kans biedt om dingen die fout zijn gegaan weer te herstellen.

Dit prachtige, goed geschreven boek gun ik veel jonge én oudere lezers.

Gerdi Verbeet (zomer 2019)

Voorzitter Nationaal Comité 4 en 5 mei

Proloog

Dat haar voeten er nog bij passen is een wonder. Janna schudt met haar klomp. Een lading heel fijne zandkorreltjes stroomt eruit. Ze houdt een hand boven haar ogen en tuurt in de verte. ‘Jan, wacht nou even op me!’ Met haar arm wrijft ze over haar voorhoofd. Pfff, wat is het heet vandaag. Haar gezicht klopt van de hitte en onder haar muts kriebelt het. Haar krullen zitten vastgeplakt aan haar hoofd van het zweten.

Jan houdt in en draait zich lachend om. ‘Haha, je lijkt wel een pasgeboren biggetje, zo roze ben je.’

Boos kijkt ze naar haar broer, die nu grinnikend naar haar toe komt lopen. Als hij bij haar is slaat hij een arm rond haar schouder. ‘Maar wel een heel lief biggetje.’

Janna kijkt donker. Dan geeft Jan haar een speels stompje tegen haar schouder. Ze moet nu ook een beetje lachen. ‘Weet je wel hoe zwaar dit goed is?’ Gefrustreerd wrijft Janna met haar handen langs haar kleren. Sinds een jaar draagt ze klederdracht. Op de eerste dag dat ze in haar jak en schort naar buiten ging voelde ze zich trots, eindelijk mocht ze ze aan. Maar al op dag twee ontdekte ze de nadelen. De kleren waren ontzettend warm. En het duurde ook heel lang voordat je alles aanhad. Eerst

de onderrok, dan de bovenrok, de beuk, het jak, de schort, de ondermuts en als laatste de bovenmuts. De dag was al half voorbij voordat zij was aangekleed.

Janna schopt haar klompen uit en trekt ook haar zwarte kousen omhoog. Ze wurmt zich eruit en plant haar blote voeten in het duinzand. Het is loeiheet. Janna graaft zich snel tot haar enkels in het zand in. Onder haar voetzolen voelt het nu heerlijk koel. Ze wiebelt met haar tenen. Het kriebelt. ‘Ha, dat is beter!’ verzucht ze, terwijl ze haar rokken optilt.

Jan grinnikt. ‘We gaan uitrusten, begrijp ik?’

Onschuldig knikt Janna naar hem, maar ondertussen denkt ze: ik zal je krijgen. Jan laat zich door zijn knieën zakken om te gaan zitten. Als hij bijna de grond raakt, springt Janna onverwacht uit het zand en sprint er luid lachend vandoor.

‘Hé, wacht even.’

Janna is nu degene die over haar schouder kijkt. ‘Ik zie je boven,’ roept ze uitdagend naar haar broer. Maar Jan is snel en al gauw haalt hij haar in. De juten zakken die ze straks nodig hebben wapperen achter hem aan. Haar grote broer klimt lenig het hoogste duin op. Hij is er binnen een paar stappen. Janna stopt even onder aan de enorme berg zand, gooit haar klompen en kousen op de grond, zucht en volgt haar broer dan op handen en voeten. Ze moet nog even doorbijten, weet ze, want de beloning voor de snikhete tocht hierheen is fantastisch. Als ze ook boven is, zit Jan al klaar op zijn juten zak. Zijn ogen glinsteren van opwindning. Dit is zijn favoriete spelletje. Voordat Janna naast hem gaat zitten kijkt ze nog even naar de zee. Iedere golf kondigt zich met luid geruis aan, groet dan het zand met een forse klap en trekt zich vervolgens rustig terug in het water. Janna kan er uren naar kijken. Soms zou ze zich mee willen laten voeren op zo’n golf, gewoon omdat ze nieuwsgierig is waar ze uit zou komen. Janna ademt diep in en zuigt de zoute lucht op totdat die haar hele lijf gevuld heeft.

‘Hé,’ hoort ze achter zich. ‘Ben je er klaar voor?’ Jans stem klinkt

ongeduldig, maar als ze zich omdraait ziet ze dat hij lacht.

Janna knikt en gaat op haar zak zitten. Ze kijkt haar broer breed grijnzend aan. Dan grijpt ze vliegensvlug de voorkant van de zak vast, zet zich met haar billen af en leunt achterover. Al snel krijgt ze vaart en zoeft ze met een noodgang het duin af. De wind doet haar ogen tranen, zo hard gaat ze. Met glijden is zij altijd de snelste. Haar roze biggetjesgezicht koelt langzaam af en krijgt zijn normale kleur terug. Janna sluit haar ogen, gooit haar hoofd in haar nek en schatert het uit. Ze is nu bijna beneden. Om te remmen strekt ze haar benen en zet haar voeten aan weerszijden van de zak in het zand. Dat stuift op in haar gezicht. Als ze opkijkt ziet ze dat Jan nog maar halverwege is. ‘Weer gewonnen,’ roept ze uitgelaten.

Jan maakt zich klein. Hij gaat bijna net zo hard als Janna net. Met rode wangen van de inspanning schuift hij haar vijf seconden later voorbij. Hij springt van zijn zak en rent meteen weer omhoog. Janna volgt hem. Ze gaan dit minstens nog honderd keer doen vandaag. In ieder geval totdat de kerkklok vijf slaat. Weer boven op het duin staart nu Jan over de zee uit. Janna volgt zijn blik en ziet het schip dat langzaam aan de horizon voorbyschuift.

‘Waar gaat het heen, denk je?’ vraagt ze. Dit is hun op een na favorietste spelletje: verhalen verzinnen bij de boten die voorbijkomen.

‘Naar New York,’ zegt Jan beslist. ‘Zeker weten.’ Hij kijkt opzij naar haar. ‘Weet je, ik ga daar ook ooit naartoe.’

Janna knikt en speelt mee. ‘Natuurlijk ga jij daarnaartoe en ik ga mee.’ Ze pakt haar broers hand en knijpt erin. Samen turen ze een tijdje over de zee en zeggen niks. Dan trekt Jan zijn hand los en voor Janna het goed en wel beseft, is hij al halverwege het duin.

Ze glimlacht en kijkt hem na. Ach, hij mag best één keertje winnen. Rustig neemt ze plaats op haar duinslee en volgt haar broer roetsjend naar beneden.

IZE

Dag 7

Duummmm. Wat is dat mega-irritante lawaai? ‘*Did you see the closing window...*’ Even weet ik niet wat er gebeurt. Ik doe één oog open. Waaróm ben ik wakker? Ik tuur op mijn telefoon, die naast me ligt. Acht uur. Neeeee! ‘*Did you hear the slamming door...*’ tettert de zanger uit de kleine speaker. Ik wrijf met mijn handen in mijn ogen en zucht diep. Langzaam kom ik overeind en kijk dan vertwijfeld om me heen. Wáár ben ik wakker? Ik lig niet in mijn eigen bed. Dit is een twijfelaar met een groen donzen dekbed. Op de houten vloer van de kleine kamer ligt een wit wollen kleed, in de hoek staat een tafeltje met ernaast een ouderwetse stoel. En buiten is het stil. Doodstil.

Dan herinner ik het me weer. De horror, de ellende. Dit is dag zeven van mijn zomer in de hel. Ik ben in Zeeland. De provincie. Gedumpte in niemandsland. Of all places: Zeeland. ‘*They moved forward and my heart died.*’ Ik pak mijn telefoon van het kussen. Waarom gaat dat stomme ding af, midden in de nacht, in de zomervakantie? ‘Ssst...’ zucht ik.

Terwijl ik mijn wekker uitzet en me pissig weer achterover laat zakken weet ik ook dat weer. Vandaag zou ik eigenlijk met de meiden naar het vetste festival van Amsterdam gaan, in het Westerpark. Maanden geleden heb ik er voor de grap mijn wekker al voor gezet. Maar in plaats van

dat ik nu midden in een outfitcrisis zit, lig ik hier in een oud bed bij een oud mens (*a.k.a.* mijn oma) in the f-ing middle of nowhere. En dat allemaal dankzij mijn moeder.

Het gaat al jaren ‘niet echt lekker’, zoals mijn vader het noemde, tussen mijn ouders. Werken lijkt het allerbelangrijkste te zijn in het leven van mijn moeder. Ik vind het super dat ze een carrière heeft en zo, maar ze werkt continu, ook als ze eigenlijk vrij is. Zo ongeveer altijd als ik haar zie, loopt ze te bellen en te schelden tegen collega’s. Of tegen mijn vader. Mij negeert ze negen van de tien keer compleet. Gelukkig is mijn vader er ook nog, maar het zou fijn zijn als mijn moeder zou laten merken dat ze weet dat ik besta.

Het toppunt was afgelopen winter. Ik kwam thuis uit school met gierende buikpijn. Nadat ik een uur op de bank had liggen kronkelen van de krampen, kwam mijn moeder thuis uit haar werk. Ze groette me wel, maar verdween meteen haar kantoor in. Niet lang daarna hield ik het niet meer. Ik racete naar de wc en kotste met veel lawaai (met opzet, dat geef ik toe) al mijn eten eruit. Achter me hoorde ik de wc-deur opengaan. Zou ze mijn haar vast komen houden? dacht ik nog. Tussen twee kotsgolven door keek ik over mijn schouder en zag mijn moeders woeste blik. Ze gebaarde dat ik stil moest zijn, want ze had een klant aan de telefoon. Met een smak gooide ze de deur vervolgens weer dicht en liet me alleen achter. Voor straf heb ik een week niet tegen haar gepraat. (Maar ik weet niet zeker of ze dat wel in de gaten had.)

Nou ja, hoe dan ook, ineens leek mijn vader een maand geleden ook aandacht te willen. Hij heeft haar een ultimatum gesteld: ‘Of je gaat in Spanje met me in relatietherapie, of Ize en ik gaan bij je weg, Anna.’ (Nu vond ik het wel een beetje irritant dat hij voor mij besliste dat ik met hem mee zou gaan, maar hij had wel gelijk: alsof ik in mijn eentje bij haar zou blijven.) En, hèhè, eindelijk hoorde mijn moeder hem. Ze barstte in huielen uit en is daar niet meer mee gestopt totdat ik op Schiphol afscheid van ze nam. Dat is nu een week geleden en sindsdien verveel ik me dood.

Ik kom weer overeind en pak mijn telefoon. Even mijn vriendinnen checken.

Nieuwe groep. Geef een groepsonderwerp op en voeg eventueel een groepsafbeelding toe.

Groepsonderwerp: Zeeland Neeland!

Voeg foto toe. Ik duw mijn telefoon onder mijn kussen en maak een foto. Ik bekijk de afbeelding. Die is zwart. Perfect.

U: Aahahahaahahahahahahaahaaaaah

De meiden zijn online. Ze zijn zich dus al aan het voorbereiden.

Maira is aan het typen zegt de app.

Maira: Haha, is t zo erg?

U: Nog erger.

Saar heeft een afbeelding gestuurd.

Bandje voor Westerpark. Of wilde je dat niet weten?

U: Baal. Veel plezier vandaag girlz.

Maira: Lukt

Ik sleep mijn lijf (dat nu toch al soort van wakker is) naar beneden en laat me neerploffen op de bank. Verveeld bekijk ik de foto's die ik gemaakt heb vanaf het moment dat ik thuis vertrokken ben.

Mijn gepakte tas. De verscheurde brief van Tije, de sukkel. Ik voel een knoop in mijn maag en swipe snel door. Schiphol Plaza. Een huilende moeder. Een gestreste vader door een huilende moeder. Een close-up van mijn oog, inclusief doorgelopen mascara. Weer een swipe. Dan een foto van een lachende oma, achter het stuur van haar oude autootje. Precies op dat moment komt ze de woonkamer binnen met thee en een boterham. Ze zet alles voor me neer op de salontafel.

Zonder haar aan te kijken zeg ik: 'Ik drink 's morgens koffie. Weet je dat nu nog niet?'

Mijn oma heeft een onverstoorbaar vrolijk karakter. Niets van wat ik zeg (en dat is best veel lelijks) lijkt ze zich aan te trekken. Ze kijkt me alleen maar meelevend en begrijpend aan. Razend irritant.

'Wat ben je aan het doen?' vraagt oma geïnteresseerd.

Ik haal mijn schouders op: 'Foto's aan het kijken. Kijk, dit ben jij.' Ik duw het toestel onder haar neus.

Ze pakt hem aan en bekijkt de foto. Verbaasd gaan haar wenkbrauwen omhoog. 'Goh, wat mooi. Ben ik dat echt?'

'Ik heb er wel een filtertje overheen gelegd, hoor.'

Ze kijkt me vragend aan.

'Een fil-ter-tje,' herhaal ik nadrukkelijk. 'Je weet wel, ik heb de foto bewerkt.'

'Is dat zo makkelijk tegenwoordig dan?' Oma lijkt onder de indruk.

Zie je wel, stokoud is ze. Ze snapt niks. Nergens van. Dan stel ik me voor hoe ze een *duckface selfie* maakt en die post. Ondanks mezelf grinnik ik.

'Wat?' Oma heeft de beker thee weer opgepakt.

'Ik zag ineens voor me hoe je een *duckface* maakt.' Ik zeg het zo ongeïnteresseerd mogelijk.

Oma tuit haar lippen. 'Zo, bedoel je?'

Ik proest. Met rollende ogen vraag ik: 'Oma! Wat doe je? Weet jij wat dat is?'

'Ja, ik mag dan wel niet zo'n hippe smartphone met filters en weet ik niet wat hebben als jij, maar ik hoor ook weleens wat.'

Ik pak mijn telefoon en trek haar naast me op de bank. 'Doe nog eens,' zeg ik terwijl ik de camera instel. Ik leg mijn wang tegen die van haar en trek zelf mijn meest indrukwekkende selfie-gezicht. Klik. Samen bekijken we de foto. Even glimlach ik. Dan herinner ik me dat ik baal. 'Nou ja, whatever,' zeg ik, terwijl ik een stuk bij haar vandaan schuif.

Oma slaat haar hand voor haar mond en lacht gegeneerd. ‘O, wat erg. Je gaat hem toch niet ergens op zetten of zo, hè?’

‘Alsof,’ zeg ik neerbuigend. ‘Een foto met je oma die sexy doet op Instagram zetten? Niet echt cool.’

Oma glimlacht, staat weer op en loopt naar de keuken. Op een kast naast de bank zie ik een foto van mijn moeder toen ze jong was. Ik pak hem en zucht. Ik voel een brok in mijn keel. Waarom weet ik ook niet.

‘Mis je ze?’ hoor ik dan. Betrapt kijk ik op. Ik dacht dat oma al in de keuken was.

Ik kijk de oude vrouw een tijdje aan en haal dan mijn schouders op. ‘Ach.’

Voor zich uit turend zegt oma: ‘Ik ben zo benieuwd hoe ze het zullen hebben daar.’

‘Nou, goh, tsss. Ik ook, zeg.’

‘Weet je, het is ook niet alles als je ouders uit elkaar gaan. Een echt gezin hebben is belangrijker dan je denkt.’ Ineens klinkt oma bitter en boos.

Huh? Is ze nou beledigd? En hoezo heeft zij het over een echt gezin? Zij had toch een echt gezin? Of wat? Ik weet eigenlijk helemaal niet zo veel van deze oma. Mijn andere oma kan niet ophouden over vroeger. Knettergek word ik daarvan. Vooral ook omdat ze blijft beweren dat vroeger alles beter was. Oma heeft, zo realiseer ik me nu, bijna nooit iets gezegd over waar ze vandaan komt en hoe het was toen zij jong was. Dan hoor ik gestommel vanuit de keuken en meteen daarna zwaait de deur naar de woonkamer open. Oma, die nog steeds bij de deur staat, kan nog net opzijspringen. Een vrouw van in de vijftig stapt naar binnen. Ze is wat gezet en heeft borstelg haar. Het lijkt wel touw. Ze heeft duidelijk nog nooit haarproducten of een föhn gezien, want er zit totaal geen model in het peper-en-zoutkleurige non-kapsel. Ik kijk naar oma, die naast haar staat. Het contrast tussen de twee vrouwen is groot. Oma is zeker twintig jaar ouder, maar ze ziet er (eerlijk is eerlijk) nog goed uit. Vandaag draagt ze in haar donkerbruin geverfde krullen een kleurige haarband. Haar